

HÍRLAPOK ÉS FOLYÓIRATOK INDEX-SZÁMOZÁSA

dr. Ónodi István

Olvasóink előtt bizonyára ismeretes, hogy a "Szocialista Országok Postai és Távközlési Együttműködési szervezete" /OSzSz/ javaslata alapján, a tagországok hírlapterjesztő szervei /kiadványállalatok és postai szervek/ az 1963-1964. január közti időben folyamatosan bevezették, illetőleg bevezetik a hírlapok és folyóiratok index-számozását.

Mi tette szükségessé az index-számok alkalmazását, mi az index-számrendszer lényege, mi a használat előnye és annak várható távlati kihatása?

A szocialista országokban az időszaki sajtótermékek terjesztésének szüntelen fejlődése, az újonnan megjelenő sajtótermékek /lapfélések/, valamint azok példányszámának szinte ugrásszerű növekedése, szükségessé tették az olyan közös előfeltételek és alapok létrehozását, amelyek lehetővé teszik az export-import terjesztés fokozását, a katalogizálás közös elvek szerinti kialakítását, a gépesítést, a szállítást gyorsítást, valamint az ezekkel kapcsolatos további eljárások egységes rendezését.

Az index-számozás bevezetése előtt a hírlapok és folyóiratok katalogizálása és mutatószámokkal történő ellátása nehézkes, áttekinthetetlen volt. A szocialista országok postai és hírlap külkereskedelmi szervei ugyanis általában évente adnak ki export-import katalógusokat, amelyek szerkesztése és egybeállításuk országokként eltérő módon, a sajátos adottságok figyelembevételével történik. A postai és külkereskedelmi szervek párhuzamos terjesztése következtében, minden egyes országon belül a kiadványoknak eleve kettős mutatószáma volt, amelyeket inkább csak folyószám jellegűnek lehetett minősíteni, s amelyek az újabb katalógusok kiadásával évről-évre rendszeresen változtak. Különösen azoknál a kiadványoknál volt nehéz a helyes nyilvántartás, ahol az egyes sajtótermékek több országban azonos című alatt kerülnek kiadásra. /Pl. Pravda, a különböző "Revisztá"-k, "Review"-ek stb./

Természetesen a könyvtárak nyilvántartási, katalogizálási és egyéb rendszerezési szempontjából is használhatatlannak bizonyultak az eddigi hírlapkatalógus mutató- és folyószámok, hiszen a sokféle és az állandó jelleget nélkülöző mutató-számok rendszerére, helyesebben rendszertelenségére tartósan alapozni nem lehetett.

A fennálló hiányosságok felszámolása érdekében az OSzSz-tagországok elfogadták a hírlap index-számrendszer bevezetését. Mi ennek lényege?

Az index-számok kizárólag számjegyekből képzett 5 tagu számcsoportok, kezdve 10 000-el és végezve a 99 999 számmal. A rendelkezésre álló 90 000 számot az OSzSz értekezlet az egyes tagországok között szétosztotta. Az egyes tagországok által kiadott sajtótermékek /lapfélések/ figyelembevételével a szétosztás az alábbi rendszer szerint történt:

Albán Népköztársaság	11 000 - 11 999
Vietnami Demokratikus Köztársaság	12 000 - 12 999
Koreai Népi Demokratikus Köztársaság	13 000 - 13 999
Mongol Népköztársaság	14 000 - 14 999
Kínai Népköztársaság	15 000 - 19 999
Bolgár Népköztársaság	20 000 - 24 999
Magyar Népköztársaság	25 000 - 29 999
Német Demokratikus Köztársaság	30 000 - 34 999
Lengyel Népköztársaság	35 000 - 39 999
Román Népköztársaság	40 000 - 44 999
Csehszlovák Szocialista Köztársaság	45 000 - 49 999
Szovjetunió	50 000 - 79 999

Az egyes tagországok, a rendelkezésükre bocsátott szám-keret felhasználásával, minden egyes sajtóterméket egy állandó index-számmal látnak el, amely sem a saját, sem más ország katalógusában nem ismétlődhet meg. A könyvnyomtatás felismerés érdekében az index-számot a kiadó szervek a sajtótermékek elő- vagy hátoldalán helyezik el, rendszerint fekvő téglalap alakú keretben, vagy magában az impresszumban. Lapunk 26 844-es index-száma a borítólap hátoldalán található meg, fekvő téglalap alakú keretben.

Az egyes sajtótermékek megszűnése, vagy névváltozása esetén az index-számot két évig nem adják ki.

Az OSzSz tagállamok postaigazgatásai az általuk terjesztett összes sajtótermékeket index-számmal látják el. Tekintve, hogy a szocialista országokban a sajtóterjesztést mindenütt postai szervek végzik, az index-számozás ennek megfelelően kiterjed az összes hírlapokra, folyóiratokra és egyéb időszakos jellegű kiadványokra.

Az 5 számjegyű index-számcsoporthoz természetesen lehetőséget nyújt a legkülönbözőbb variációk kiképzésére. Az OSzSz értekezlet a tagországokat általában csak két csoport kiképzésére hívta fel, és pedig: napilapok és egyéb lapok csoportszámainak kialakítására. Magyarországon a 25 000 - 29 999 számkeret felhasználása - a kijelölt szempontokon túlmenően, szélesebb tagozódás mellett - a következő elvek szerint történt:

a/ Budapesti megjelenésű napilapok	25 000 - 25 050
b/ Vidéki megjelenésű napilapok	25 051 - 25 100
c/ Budapesten megjelenő nem napilap jellegű kiadványok	25 101 - 25 900
d/ Vidéken megjelenő nem napilap jellegű kiadványok	25 901 - 26 000
e/ Szaklapok és főként export terjesztésű kiadványok	26 001 - 27 000

A Magyarországon kiadásra kerülő sajtótermékek legnagyobb része a c/ "Budapesten megjelenő nem napilap jellegű kiadványok" csoportjába tartozik. Ennek figyelembevételével a posta e csoporton belül az egyes kiadványok részére, a kiadványok címszavának kezdőbetűje szerint, újabb számcsoportokat létesített. /Az "A" és "Az" névelők figyelmen kívül hagyásával/. Így:

A kezdő betűs című kiadványok	25 101 - 25 130
Á " " " "	25 131 - 25 140
B " " " "	25 141 - 25 170
C " " " "	25 171 - 25 180
Cs " " " "	25 181 - 25 190
D " " " "	25 191 - 25 200
E " " " "	25 201 - 25 240
É " " " "	25 241 - 25 280
F " " " "	25 281 - 25 340
G " " " "	25 341 - 25 360

és így tovább.

Például az "É" betűvel kezdődő "Épületgépészet" a 25 251-es, az "F" betűs "Földrajzi Értesítő" a 25 296-os, a "Geodézia és Kartográfia" pedig 25 342-es index-számozást kapta.

A hirlap index-számrendszer ilyen sokrétű felépítése mellett önként felvetődik a kérdés:

A hirlapok katalogizálásán kívül, pl. a könyvtárosi munkában mire és milyen szempontok szerint lehet felhasználni az index-számokat?

A válasz az első pillanatban nehéz, és talán azt lehetne mondani: a felhasználás lehetőségei egyelőre szinte áttekinthetetlenek! Ez érthető, hiszen az index-számrendszer bevezetése egészen új keletű és maguk a számrendszert alkalmazó OSzSz-tagországek is csak most kezdik a kihasználás további lehetőségeit felmérni és a felmért lehetőségeket a gyakorlatba átültetni.

Tekintettel arra, hogy a használat lehetőségei még megközelítően sincsenek feltárva, megítélésünk szerint mindenekelőtt azokat az előnyöket kell vizsgálat tárgyává tenni, amelyek alapját képezik a sokrétű gyakorlati alkalmazásnak.

Vizsgáljuk meg tehát az index-számrendszer nyújtotta előnyöket és lehetőségeket!

1. Az index-számok, az OSzSz-tagországekön belül, mindenekelőtt ismeretessé teszik azt az országot, ahol a kiadványt kiadják. Ez az adottság a kiadványok első menetben történő osztályozását, rendszerezését jelentős mértékben megkönnyíti, leegyszerűsíti és a kezelést mechanikussá teszi.

2. A sajtótermékek kiadását végző országon belül, az index-szám meghatározza a kiadvány jellegét oly értelemben, hogy a sajtótermék - a megjelenés idejét tekintve - napilapnak, vagy ennél ritkább időközben megjelenő időszak kiadványnak tekinthető-e. Amint arra már utalás történt, a Magyarországon kiadott sajtótermékek index-számozása azt is kimutatja, hogy

- a/ a sajtóterméket Budapesten, vagy az ország egyéb területén adták ki;
- b/ a kiadás gyakoriságát illetően a sajtótermék napilapnak, vagy egyéb időszak kiadványnak tekinthető-e;
- c/ a budapesti kiadásu, nem napilap jellegű sajtótermék címe milyen betűvel kezdődik;
- d/ a sajtótermék esetleges sajátos tartalmi /szakkiadvány/ jelleggel kerül-e kiadásra;
- e/ a terjesztése belföldön, vagy külföldön történik.

3. Az index-számozás leegyszerűsíti a lapok rendelésénél, számlázásánál és az idevonatkozó levelezéseknél folytatott eddigi gyakorlatot, ahol - az esetleges félreértések és elírások elkerülése érdekében - mindig ki kellett írni a kiadvány teljes címét. Az új rendszerben a lap neve helyett elég az index-szám feltüntetése. Természetesen ha valaki e téren a 100 %-os biztonságra törekszik, a lap-név után kiírhatja az index-számot, amely esetben a félreértés kizártnak látszik.

4. Az index-számok alkalmazása elősegíti az utat az adminisztratív jellegű folyamatok /nyilvántartás, számlázás, elszámolás stb./

gépesítése /lyukkártya-rendszer/ felé. A gépesítés elősegítése mellett módot nyújt az index-számrendszer a jelenlegi különböző, egyéni elgondolásokon alapuló számozási rendszerek egységesítésére is.

5. Az index-számoknak egyéb mutatószámokkal kombinált, együttes alkalmazása alkalmas bármely kiadvány összes lényeges ismérvének és jellegének kifejezésére is.

Vegyük például az index-számoknak az "Egyetemes Tizedes Osztályozás" /ETO/ számaival történő kapcsolatát. Például a már tárgyalt "Épületgépesítés" c. lap együttes index-ETO száma: 25 251 - 696/697.

Mit lehet a fenti számcsoporthból megállapítani?

- a/ a lapot Budapesten adják ki, mint
- b/ időszakos sajtóterméket,
- c/ a címe: "E" betűvel kezdődik s
- d/ a tárgyköre, az ETO 696/697 táblázata szerint, a csőszerezésre, épületlakatosságra, bádogosmunkákra, fűtésre, szellőztetésre, klímaberendezésre terjed ki.

Az index-számoknak más számcsoporthokkal történő kapcsolása különösen a könyvtári munkában jelentős, amennyiben az index-számok használatbavétele módot ad a különböző számrendszerekkel való együttes alkalmazásra és az un. tiszta számrendszer kiépítésére.

Az index-számrendszer előnyeit természetesen még lehetne folytatni, de úgy gondoljuk, hogy olvasóink már az első átgondolás után saját területükön is megtalálták az alkalmazás különböző lehetőségeit.

Az index-számrendszer gyakorlati bevezetésével kapcsolatban az első kézenfekvő kérdés az, hogy h o n n a n l e h e t b e s z e r e z n i a s a j t ó t e r m é k e k i n d e x - s z á m a i t ? Mivel az időszaki kiadványok terjesztését a posta végzi, az index-számokat magában foglaló bel- és külföldi kiadású sajtótermékek hírlapkatalógusait is a posta adja ki. A Postavezérigazgatóság kiadásában 1964. év első negyedében jelenik meg az új export-import katalógus. A katalógus szerkesztése teljes egészében olyan új sz. rű megoldás, amire eddig hazánkban lehetőség nem volt és nem is lehetett, mert a postai terjesztés bevezetését megelőző kiadóhivatali terjesztés az egységes elvek szerint felépített hírlapkatalógus létrehozását eleve lehetetlenné tette. A hírlapkatalógust - a szorosan vett terjesztési adatok mellett - az egyes kiadványoknál bőséges lapismertetés /annotáció/ és tartalmi szakterület szerinti osztályozás /szaknévsor/ egészíti ki. A hírlapkatalógust a Posta Központi Hírlap Iroda /KHI/ útján lehet megrendelni. Az időközi változásokat ugyan-csak a KHI küldi el a megrendelők címére.

A hírlap index-számok egyelőre csak az OSzSz-tagországok területén megjelenő kiadványokra terjednek ki. A posta egyre szélesedő hírlapterjesztési kapcsolatai azonban lehetőséget nyújtanak a rend-

szernek további országokra való kiterjesztésére is.

Cikkünk közzétételével egyik célunk az index-számrendszer ismertetése volt. Kíváncsiak tartanánk azonban, hogy olvasóink, a közölték áttanulmányozása után, a könyvtárosi munka gyakorlati alkalmazási területeit illetően közölnék véleményüket és megfigyeléseiket.

o
oo oo

ÓNODI, I.: Indexing of newspapers and periodicals.

In accordance with the recommendation proposed by the "Co-operative Postal- and Telecommunication Organization of the Socialist Countries" /OSzSz/, all member countries will introduce by the 1st of January, 1964, a uniform indexing of newspapers and periodicals. The five-digit index numbers /10 000 - 99 999/ have been distributed among the member countries. Hungary is to use the group from 25 000 to 29 999. The member countries assign a single number to each of their publications which can not be repeated either in their own or in the other countries' catalogues.

Indexing facilitates catalogization according to uniform principles, registration build-up based entirely upon a number system, simplifies administrative procedures, promotes the extension of mechanization /punch card system/, and enables the standardization of the present library number systems of various characters. The paper completes an analysis of the application possibilities of indexing in the field of library work.